

Osmanlı İmparatorluğu'nda Ağır Cezaları Gerektiren Suç Sebepleri Üzerine Bir Tetkik (1839-1861)

Özlem Poyraz^{a, b}

Özet

Bu çalışmanın üç amacı bulunmaktadır. Bunlar Osmanlı İmparatorluğu'nda Abdülmecid döneminde ağır cezaları gerektiren suç sebeplerini ortaya çıkarmak, suç ve ceza mahallerini belirlemek ve suçlu profillerini incelemektir. Araştırmanın odağı suç sebepleri olduğundan cezaî müeyyidelere kısmen yer verilmiştir. Ağır cezalara sebep olan 18 ayrı suç türü belirlenmiştir. 48 suç bölgesi ve 36 ceza bölgesi tespit edilmiştir. İncelenen döneme dair bir kesit sunan belgeler suç ve cezaların tek merkezde yoğunlaşmadığını ortaya koymuştur. Suç işleme yoğunluğunun Dersaadet'te, cezalandırma yoğunluğunun ise Kıbrıs ve Vidin'de yaşandığı belirlenmiştir. Toplumsal katmanda hemen her kesimden bireylerin suç unsuruna iştirak ettiği anlaşılmıştır. Müslüman mahkûm sayısının gayrimüslim mahkûm sayısından daha fazla olduğu belirlenmiştir. Sadece Müslümanların ahaliinden zorla para almak, bağı, eşkıyalık, firar, rüşvet ve hırsızlık suçlarına; sadece gayrimüslimlerin ise iftira atmak ve ayinlere mugayir hareket suçlarına meylettığı ortaya konmuştur. Çiftçi katmanından Müslim ve gayrimüslim reayanın suç işleme oranında başı çektiği ve ehl-i kalem sınıfından ise kaza müdürlerinin suç unsuruna fazlaca iştirak ettiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Abdülmecid
Ağır cezalar
Suç sebepleri
Suç ve ceza mahalleri
Toplumsal katmanlar

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 08.04.2022
Kabul Tarihi: 21.09.2022
Doi: 10.18026/cbayarsos.1100661

An Examination of the Criminal Reasons That Required Severe Punishments in the Ottoman Empire (1839-1861)

Abstract

This study has three aims. These are to reveal the criminal motives that required severe punishments during the Abdülmecid period in the Ottoman Empire, to determine the crime and punishment scenes, and to examine the criminal profiles. Since the focus of the examination is on crimes, penalties are partially included. 18 different types of crimes have been identified that resulted in severe penalties. Data on 48 crime zones and 36 criminal areas have been obtained. The documents, which provide a cross-section of the period examined, have revealed that crimes and punishments aren't concentrated in one center. It is understood that the intensity of crime is experienced in Dersaadet and the intensity of punishment is experienced in Cyprus and Vidin. In the social layer it has been revealed the number of Muslim prisoners is higher than the number of non-Muslim prisoners. It has been understood that Muslims tend to get money by force, plunder, banditry, desertion, bribery, and theft, and non-Muslims tend to act against slander and rituals. It has been found that Muslim and non-Muslim people from the farmer strata lead in the rate of committing crimes and that the accident managers from the ulema class participate in the crime element.

Keywords

Abdülmecid
Severe penalties
Criminal reasons
Crime and penal districts
Social layers

About Article

Received: 08.04.2022
Accepted: 21.09.2022
Doi: 10.18026/cbayarsos.1100661

^a osahin@ahievran.edu.tr ; ozlemsahin38@gmail.com

^b Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Merkez Yerleşke KIRŞEHİR
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2721-2401>.

Giriş

İslam hukukuna cari olan Osmanlı İmparatorluğu, suçları üç kategoride tasniflemiştir. Bunlar; sabit cezalar olarak adlandırılan zina, zina iftirası, içki içme, hırsızlık ve yol kesme suçlarının yer aldığı bütünüyle kitabî (kutsal) otoriteden kaynaklanan had (Imber, 2004, s. 100-101), Allah hakkı ile kul hakkı arasında ortaklaşa bulunması sebebiyle diyet gerektiren kısas (Gökçen, 1987, s. 6-7) ve ta'zir cezalarıdır. Ta'zir cezaları, Osmanlı hukukunda oldukça önemli bir yer işgal etmiştir. İlahî kudret yöneticiye "iyiliği emredip kötülükten men etmeyi" farz kıldığından hükümdar/sultan/halife devletle özdeşleştirilmiştir (Tuğluca, 2016, s. 18). Devlet başkanı vazifesini yerine getirmek amacıyla bireylerin can, mal, ırz, din ve aklının korunması amaçlarına uygun olarak kendi tayin ettiği şartlara göre toplumu düzenleme, cezaları tayin edebilme ve suç eylemlerine yönelik hükümleri verebilme yetkisine sahip olmuştur. Had ve kısas alanındaki sabit cezaları gerektiren suçlar, iktidarın doğrudan otoritesine giren bir hukuk alanı oluşturduğundan, buna pratikte sabit cezaları düzenleyen dini kuralların gerçekte örtüşmemesi durumu eklendiğinde de, çoğu cezanın ta'zir sınıfında değerlendirilmesine imkan tanınmıştır (Imber, 2004, s. 106). Had ve kısas unsur ve ispat şartlarındaki eksiklik durumunda da uygulanabilme olanağı bulunan ta'zir cezaları tüm bu sebeplerle Osmanlı ceza hukukunda oldukça önemli bir yer işgal etmiştir (Aydın, 2020, s. 82).

Kaynağını padişahın iradesinden alan ta'zir ceza alanı, Osmanlı ceza hukukunda örfi hukuk ile şekillendirilmiştir (Poyraz, 2020, s. 499). Ancak bahsi geçen örfi hukuk, örf ve âdet hukuku olmayıp devlet tarafından konulan hukukî müeyyideleri ifade etmiştir. Kanunnamelerde yer alan ceza hukukuna dair esaslar zamanla küllî bir çoğunluğa erişince örfi hukuk olarak adlandırılıp kanunlaştırılmıştır (Aydın, 1993, s. 478). Örfi hukuk düzenlemelerinin en sık rastlandığı alanlardan biri ceza hukukudur (Aydın, 2019, s.199). Padişahlar idarî ve adlî iki ayrı kaza organı ile örfi ve şer'î iki farklı hukuk sistemi arasındaki ikiliğin ortadan kaldırılması için klasik dönemde kısmen başarılı olan büyük gayretler göstermişlerdir. Geniş ve teferruatlı kaideleri olan kanunların kanunname adı altında toplanması için fermanlar çıkarılmıştır (Heyd, 2002, s. 634). Böylelikle şeriattan farklı olarak örfe dayalı ceza hukuku Osmanlı coğrafyasının tamamında Kuzey Afrika'dan Güney Arabistan'a Balkanlar'dan Kafkaslara İslam dünyasının birçok yerinde uygulanmıştır. Oluşturulan kanunnamelerin gerekçesi iki nedene dayandırılmıştır. İlki zamanla suçların artması, diğer ise artık anlaşmazlık ve kan davalarının şer'î hukukun vereceği kararlarla neticeye bağlanamayacağı saikleridir. Bu teorik çerçevede örfi hukuk şer'î hukuka rağmen oluşturulmamış ve zıt bir hukuk anlayışını ifade etmemiştir. Devlet şer'î hukuku bertaraf etme niyeti taşımayıp onu tamamlamak amacıyla örfi hukuku kanunlaştırmıştır (Aydın, 1993, s. 478). Zaten şer'î ya da örfi bütün ceza davalarının tek bir kadı tarafından karara bağlanması ve kanunnamelerde şer'î hükümlere verilen mevki ve kıymetin örfi hükümlerden her zaman üstün tutulması da bunun kanıtıdır (Taner, 1940, s. 226).

Cezaların infazı özünde Allah'ın hakları ile bireylerin haklarının korunmasını hedeflemiştir. Cezalar ile kötülüklerin yaygınlaşması, bireylere ve topluma zarar vermesinin engellemesi amacı güdülmüş, suç işleyenlerin tedib ve ıslah edilmesinin sağlanması beklenmiştir. Bu nedenledir ki sadece iktidarın yetkisine bırakılmış olan cezaî kararlar olmayıp, idarî yani yerel yöneticilerin karar ve uygulamalarını da kapsamıştır (Başoğlu, 2011, s. 198). Ta'zir cezalarının infazında had ve kısastan farklı olarak şahitlik için sayı ve şart aranmamış, hâkim kendi bilgi ve gözlemlerine dayanarak hüküm verilebilmiştir. Şüphenin olduğu durumlarda ceza

düşürülmemiş; suçlu ve mağdurun genel haline, işlenen suçun büyüklüğü ya da miktarına göre farklı bölgeler seçilebilmiş ya da dönemsel adetlere göre de değişik cezalar uygulanabilmiştir. Hâkim, ta'zir cezaları ile farklı ceza seçenekleri arasından seçim yapılabilmiş; kimi zaman hem Allah hakkı hem de kul hakkı aleyhine hükmedilebilmiştir (Başoğlu, 2011, s. 198). Bu nedenledir ki ta'zir alanı özellikle toplumun gelişme ve ilerlemesine bağlı olarak bir takım icatların meydana gelmesi ile yeni suç tiplerinin oluşması durumunda şer'i hukuka uygun olarak yeni cezaların uygulanmasına olanak tanımıştır (Gökçen, 1987, s. 13-14).

Osmanlı İmparatorluğu'nda eskiden beri mevcut olan hükümlerin toplanıp bir araya getirilmesi şeklinde oluşturulan ilk kanunname Fatih Sultan Mehmet döneminde hazırlanmıştır (Cin & Akgündüz, 1940, s. 155-156). Ancak Yavuz Sultan Selim döneminde hazırlanan kanunnamede ise ağır ceza kategorisinde yer alan sürgün cezasına yer verilmiştir. Burada *ve dahi bir kimesneyi mahallesini veya karyesi cemaati hırsuzdur ve kahbedir deyü şikâyet edüb bize gerekmez deyü red etseler vakia müttehem ise, dahi beynen-nas malum ola, mahallesinden ve karyesinden nefy edeler. Eğer mahalle kabul etmezse, şehirden süreler, şöyle bileler ifadeleriyle de sınırları çizilmiştir* (Akgündüz, 1991, s. 106). Daha sonraki dönemlerde ilan edilen Kanunname-i Al-i Osman'ın birinci bölümü ceza kanunlarını içermek suretiyle tasarlanmıştır (Heyd, 2002, s. 636). Burada zina, adam öldürme, yaralama, şarap içme, hırsızlık, kadın ya da çocuk kaçırmaya, yangın çıkarma vb. suçlarına yer verilmiştir. Söz konusu suçlar için ta'zir cezaları kapsamında ölüm, hapis, para cezaları, kürek cezaları, yüzün karalaması ve dağlanması, sakalın kesilmesi, belli organların kesilmesi, kalebentlik ve sürgün cezalarına yer verilmiştir (Aydın, 2019, s. 203). Söz konusu kanunnameler çeşitli dönemlerde revize edilmekle birlikte Tanzimat döneminin sonuna kadar yürürlükte kalmıştır (Akgündüz, 1991, s. 128-135).

Tanzimat Fermanı'nın ilanından itibaren ise hukuk alanında reform hareketlerine başlanacağı ilan edilmiş, suçlar ile cezaların hukuki alt yapısı temellendirilmiştir. Keyfilikten hukukiliğe, kanunsuzluktan meşruiyete, emniyetsizlikten emniyete geçiş yapıldığı belirtilerek (Veldet, 1940, s. 139) yaklaşık 150 yıl içinde daha az alim, ahlakça daha az dürüst ve fakat padişaha daha itaatli ve onun keyfine göre hüküm vermesini bilen hâkimlere yönelik başladığından bahsedilmiş ve adalet mekanizmasının bozulduğu, hâkimlerin şahsi menfaatleri ile idam ve zehirleme gibi ağır cezaların dahi keyfi olarak tatbik edilebilme güç ve imkanına sahip olduğu, en önemlisi adaletin güvenilirliğinin sorgulanır bir hale geldiği, adalete yeniden güven tesis edebilmek amacıyla hâkimlerin tarafsızlığının sağlanmasının gerektiği belirtilmiştir (Belgesay, 1940, s. 212). İlan edilen kanunnamelerden ilki Avrupa fikriyatından esinlenilerek oluşturulan 1840 Ceza Kanunnamesidir. Bu kanunname hakkında Ahmet Cevdet Paşa ta'zir alanının had cezalarının yerine geçebilecek kadar geniş tutulduğunu itiraf etmiştir (Akgündüz, 1987, s. 164). Hükümdar ve devlet aleyhine işlenecek suçlar, katl, fesat çıkarmak, dövmek, sövmek, haneye tecavüz, rüşvet, irtikap, vergi vermemek, memurlara muhalefet etmek, silah çekmek, cerh, yol kesme olarak belirlenmiştir (Taner, 1940, s. 227). Noksanlıkların ortadan kaldırılması amacıyla 1851 yılında yeni bir ceza kanunnamesi daha ilan edilmiştir. Burada da şer'i kanunlara ağırlık verilmiştir. Daha sonra ilan edilen 1858 Ceza Kanunnamesi ise diğerlerine nazaran çok daha sistemli bir şekilde hazırlanmış ve geçerlilik süresi 68 yıl olmuştur. Burada suçlar cinayet, cünha ve kabahatler olarak tasniflenmiş, ayrıca ammeye yönelik, şahıslar aleyhine işlenen ve kabahatler olarak tayin edilmiştir (Gökçen, 1987, s. 40). Cinayet suçları için idam, müebbet veya muvakkat kürek, müebbet veya muvakkat

kalebentlik, sürgün, müebbeden rütbe ve memuriyetten mahrumiyet; cünha suçları için bir haftadan üç seneye kadar hapis, muvakkat sürgün, memuriyetten tard ve para cezaları; kabahat suçları için ise 24 saatten bir haftaya kadar hapis ile 100 kuruşa kadar para cezası öngörülmüştür (Poyraz, 2020, s. 500). Cinayet ve cünha suç gruplarına ağır cezalar uygulanmıştır. İslam hukukunda uzun süreli hapis cezaları uygun bulunmadığı için İslam hukukçularının bir kısmı ağır cezaları da hapis cezası olarak nitelendirmiş ve suçu önlemek, suçluyu eğitmek, ıslah etmek amacıyla bedeni cezaların daha etkili olacağı düşünülerek cezalar tayin edilmiştir (Aydın, 2019, s. 176-177).

Osmanlı hukuku alanında Türkiye'de bilimsel çalışmalar 1940'lı yıllarda başlamıştır. İslam ceza hukuku alanına ilişkin zengin bir literatür oluşmuştur. Literatürde kanunnameler ve kanunnamelerin tahlilleri, cezalar ve ceza kanunları, mahkemeler ve kadılık kurumu, Tanzimat dönemi kanunnameleri gibi birçok çalışma konusu ele alınmıştır. Tarihçiler, hukukçular ve ilahiyatçılar meseleye değişik perspektiflerden bakmış ve bazen de birbiriyle çelişen sonuçlar da elde etmişlerdir (Koç, 1999, s. 116). Hukuk alanındaki malzeme yoğunluğu ve tarih araştırmalarında yakalanan seviye, meselenin yeniden ele alınmasını zaruri hale getirmiştir. Osmanlı hukuk tarihçiliğinde ceza hukuku birçok çalışmanın konusu olmuştur. Devletin suçlar ve cezalara yaklaşımına yönelik de zengin bir literatür oluşmuştur. Bununla birlikte ağır cezaları gerektiren suç sebepleri üzerinde yeterince durulmamıştır. Bu çalışmada suç türleri vuzuha kavuşturulmaya çalışılacaktır. Hapis infazı gerektiren suç sebepleri, suç ve ceza mahalleri ve suçluların toplumsal katmandaki konumları ortaya konulmuştur.

1. Suç Sebepleri

İslam hukukunda suçlular insanlar üzerinde üstünlük kurmadan fesadı yayanlar, üstünlük kurmaya çalışarak fesadı yayanlar, fesatlık amacı gütmeyerek üstünlük kurmaya çalışanlar ve zulüm işleyenler olarak sınıflandırılmıştır (Başoğlu, 2011, s. 199). İncelenen dönemde tespit edilen ağır cezalar sürgün, kalebent, manastırbent, kürek ve prangabentlik olarak karşımıza çıkmıştır. Hukukî bir terim olarak sürgün suçlunun bulunduğu mahalden başka bir mahalle gönderilerek belirli bir süre uzaklaştırılması hali olarak tanımlanmıştır (Köksal, 2006, s. 287; Yıldız, 2015, s. 93). Sürgün cezası gerektiren bir suçunun mükerreren suç işlemesi halinde uygulanan ceza infazı Müslüman ise kalebentlik, gayrimüslim ise manastırbentlik (Poyraz, Öner & Övünç, 2020, s. 278-279) ve suç işleme hususunda ısrarcı olanlara ise daha ağır niteliği bulunan, mahkumların ayaklarından demir olduğu halde ağır işlerde çalıştırılmasını öngören Tersane-i Amire'de ise kürek, taşrada ise prangabentlik (Avcı, 200, s. 142; Poyraz, Öner & Övünç, 2020, s. 281) cezaları uygulanmıştır. Belgelerde sürgün *nefy, tağrip, nefy ü tağrip ve nefy ü icla* olarak ifade edilmiş, sürgüne gönderilen suçlu için menfi, sürgüne gönderilen bölge için ise menfa tabirleri kullanılmıştır. Belirlenen ceza mahalleri işlenen suçun niteliği, suçlunun devlet hizmetindeki makam ve mevkii ile statüsü gibi benzer sebeplere göre belirlenmiş ya da değiştirilebilmiştir (Köksal, 2006, s. 288). Edinilen belgelerden yola çıkılarak 133 mahkûmun 18 ayrı suç türü nedeniyle cezalandırıldığı tespit edilmiştir (Tablo 1). En fazla mahkûmun Tanzimat'a yönelik isyan girişimi suçu nedeniyle cezalandırıldığı anlaşılmıştır.

Tablo 1: Suç sebepleri

Sıra	Suç Sebepleri	Belge Numarası	Mahkûm Sayısı
1	Tanzimat'a yönelik isyan girişimleri	İ.MSM. 59/1707; İ.MSM. 82/2329; İ.MSM. 87/2478	30 (2 +28 +?)
2	Eşkivalık	İ.MSM. 72/2088; İ.MVL. 303/12447	2
3	Hilaf-ı rıza hareket	A.AMD., 5/44; A.DVN. 3/77; A.DVN., 26/90; A.DVN., 32/8; A.DVN., 61/49; A.MKT.UM, 15/44; C.ADL., 67/4003	8 (1 +1 +1 +2 +1 +1 +1)
4	Firar	A.DVN.MHM. 7/72; A.MKT. 124/30; A.MKT.MVL., 11/68; İ.DH. 172/9205; İ.MSM. 51/1308; İ.MVL., 312/13049	21 (13 +1 +1 +1 +3 +2)
5	Tehdit ve küfür	İ.MSM. 28/775; A.MKT.MVL. 28/64	4 (3 +1)
6	İftira atmak	İ.MVL. 292/11739	4
7	Darp edip yaralama ve adam öldürme	A.MKT. 129/18; İ.MSM. 82/2343; İ.MVL. 294/11882	5 (1 +3 +1)
8	Zimmet	İ.MVL. 285/11221; A.MKT.MVL. 1/42; A.MKT. 95/72; A.M. 5/97; A.AMD. 16/47; A.MKT.MVL. 29/34; A.MKT.UM. 24/67; İ.MVL. 285/11274; İ.MVL. 252/9307; İ.MVL. 290/11601; A.MKT.MHM. 88/34; İ.MVL. 286/11293	13 (2 +1 +1 +1 +1 +1 +1 +1 +1 +1 +1 +1)
9	Rüşvet	HAT. 1245/48322; HAT. 1247/48339; A.MKT.NZD. 14/64; A.MKT.UM. 27/65; A.MKT.UM. 110/14; İ.MVL. 309/12843	10 (2 +2 +2 +1 +1 +2)
10	Bağy	MVL. 928/31	1
11	Hırsızlık	A.MKT.MHM. 179/81; A.MKT.MVL. 19/80	5 (1 +4)
12	Irza tecavüz	İ.MVL. 293/11785; İ.MVL. 302/12336	5 (1 +4)
13	Haneye tecavüz	İ.MSM. 82/2343; İ.MVL. 294/11882	7 (3+4)
14	Düzeni bozmak	A.MKT. 60/44; İ.MVL. 309/12843	3 (1 +2)
15	Alacağından fazla para talep etmek	C.ADL. 75/4500; A.DVN. 21/41; A.AMD. 16/32; İ.MVL. 386/16859; A.MKT.MHM. 145/5; İ.MVL. 307/12672	9 (1 +1 +1 +1 +4 +1)
16	Ahaliden zorla para almak	C.ADL. 74/4473	1
17	Ayinlere mugayir hareket	A.DVN. 20/8	1
18	Cemaat ile iyi geçinmemek	İ.MVL.302/12336; İ.MVL. 302/12370	4
Toplam			133

Araştırmanın odağı olan suç sebeplerinden ilki Tanzimat'a yönelik isyan girişimi meselesi olarak belirlenmiştir. Tanzimat'a yönelik isyan girişimi nedeniyle 1844 yılında Arnavutluk bölgesinden Üsküp, Prizren, Lekofça ve Priştina bölgesi (BOA, İ. MSM., D: 59, G: 1707), 1848 yılında Trabzon bölgesi (BOA, İ. MSM., D: 87, G: 2478) ve 1848 yılında ise Şumnu kazası Yenipazar karyesi'nin etkilendiği (BOA, İ. MSM., D: 82, G: 2329) anlaşılmıştır. Bu kapsamda 30 suçlunun sürgün edildiği belirlenmiştir.

Eşkivalık da suç sebeplerinden bir diğeridir. Eşkivalık, cebren kişilerin mallarına el koyma, bu amaçla hayatlarına kastetme, maddî ya da manevî olarak insanlara zarar verme, işi çetencilik

haline getirme yönleri bulunan bir suç türüdür. Eşkialığa dair iki belge ile karşılaşmıştır. 1840 Ceza Kanunnamesi 11. faslında kutta-i tarik olanlar (haydutluk icra edenler) nüfus katletmeyerek yalnız soygunculuk yaptığında yedi sene müddetle kürek, adam öldürüp soygunculuk yaptığında ise on sene müddetle kürek ile cezalandırılmaları gerektiği belirtilmiştir (Kaynar, 2010, s. 311). Bozuk siyasi düzen ile kötü ekonomik şartların hüküm sürdüğü yerlerde bu suç eylemine sıklıkla rastlanmıştır (İlgürel, 1995, s. 466). 1844 yılında Trablus bölgesindeki şeyhler eşkıyalık icra ettiği için sürgün ve kalebent olarak cezalandırılmıştır (BOA, İ. MSM., D: 72, G: 2088; BOA, İ. MVL., D: 303, G: 12447). Şer'i hukukta eşkıyalık suçu işleyenlerin cezalandırılmasında dört usulün takip edileceği belirtilmiştir. Bunlar; öldürülme, asılma, el ve ayakların çapraz kesilmesi ile sürgündür. İşlenen suçun türüne göre adam öldürüp mal yağmalayanın öldürülmesi, sadece adam öldürenin öldürülmesi, mal yağma edenin el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yol ihlal edenin ise sürgün edilmesi şeklindedir (Daşcıoğlu, 2017, s. 304).

Diğer bir suç sebebi de hilaf-ı rıza harekettir. Söz konusu suç bahsinde yer alan rıza ifadesi ile Allah'ın mı yoksa padişahın mı rızasının gözetildiğini anlamak mümkün değildir (Uluçay, 1951, s. 507-508). Belgelerde hilaf-ı rıza hareket ifadesi ile kendi halinde olmamak ibaresi yan yana kullanılmıştır. 1840 Ceza Kanunnamesinde yasaklanan eylemlere cesaret edip birinin mal ve mülküne musallat olma veya hilaf-ı rıza harekete cesaret etme nedeniyle suçlunun memur ise memuriyetten ihraç edilip başka bir mahalle sürgün edilmesi gerektiği aktarılmıştır (Poyraz, 2020, s. 501-502). 1840 yılında İstanbul Ermeni patriği Ohan (BOA, C. ADL., D: 67, G: 4003), 1847 yılında Nevşehir sancağı Ürgüp kazasından Hacı Sitte (BOA, A. DVN., D: 26, G: 90), 1847 yılında Konya'da Kör Hacı İlya ve Yağcı oğlu Yuvaki (BOA, A. DVN., D: 32, G: 8), 1848 yılında Kayseri sancağı Develi karyesinden Gülbaş oğlu Karabet (BOA, A. AMD., D: 5, G: 44), 1848 yılında Der-saadet'ten Mosis velet Ağop (BOA, A. DVN., D: 3, G: 77), 1850 yılında Muş sancağı Kasur karyesi Almanlu aşiretinden Şaro (BOA, A. MKT. UM., D: 15, G: 44) ve 1850 yılında Fatih Çifte Ayak Kurşuni Medresesi talebesi olan Ali bin Hüseyin (BOA, A. DVN., D: 61, G: 49) hilaf-ı rıza harekete cesaret etmeleri nedeniyle sürgün edilmişlerdir. Söz konusu suç türüne çoğunlukla gayrimüslimlerin rağbet ettiği anlaşılmıştır.

Fırar girişimi de suç sebeplerinden olmuştur. Şer'i hukukta cezalandırılmış olan bir suçlunun firar etmesi halinde dövülebileceği görüşü yaygın olmuş ve hâkimin uygun görmesi halinde suçluya bir miktar kırbaç vurulabileceği de belirtilmiştir. Ancak ahlaksızlık, kazf ya da ta'ziri gerektiren bir suç söz konusu olduğunda darp uygulaması yeterli bulunmayarak ağır cezalardan birinin tatbikine karar verilmiştir (Hussien, 2014, s. 96). 1847 yılında Şam-ı Şerif'e kaçan Mustafa Bey (BOA, İ. MSM., D: 51, G: 1308), 1848 yılında Musul'a kaçan Horasan hâkimi Asafüddevle (BOA, A. MKT., D: 124, G: 30), 1848 yılında Margılıç'a kaçan Kavala naibinin 10 nefer adamı (BOA, A. DVN. MHM., D: 7, G: 72), 1848 yılında Girit'e kaçan Kör Hüseyin (BOA, İ. DH., D: 172, G: 9205), 1848 yılında Vidin'e kaçan Duçek Kürtleri reisi Mustafa Bey (BOA, A. MKT. MVL., D: 11, G: 68) ve 1854 yılında Kemah kazası Kuzican sancağından Timur Ağa (BOA, İ. MVL., D: 312, G: 13049) firar girişimleri nedeniyle sürgün ve kalebent olmak üzere infaz edilmişlerdir.

Tehdit ve küfür meselesi de suç sebeplerindendir. 1840 Ceza Kanunnamesinin 3/3. maddesinde tehdit ve küfür suç türüne dair herhangi bir insanın itibarına dokunacak söz söylemek, dövmek ve sövmek suçuna yer verilmiş, bu suçun cezası 5 günden 25 güne kadar hapis olarak aktarılmıştır (Kaynar, 2010, s. 306). Şetm-i galiz olarak belgelerde bahsi geçen

tehdit ve küfür suç türünde mahkemeye genellikle mağdurlar başvurmuştur (Usta, 2020, s. 124). 1847 yılında Fransa konsoloshanesine yapılan baskında azmettirici olan Zeki Efendi, Vehbi Efendi ve Süleyman Ağa (BOA, İ. MSM., D: 28, G: 775) ile 1850 yılında nikahlı eşine on iki yıldır eza ve cefa çektiren Alâeddin Paşa zade Celal Bey (BOA, A. MKT. MVL., D: 28, G: 64) bu kapsamda sürgün edilmiştir.

İftira meselesi de diğer bir suç sebebidir. Osmanlı ceza hukukunda zinaya yönelik iftira suçu kazf kapsamında değerlendirilmiştir. Bu kapsamda şahsa yönelik iftira suçu ile Müslüman olmayanlara karşı işlenen iftira suçu kazf olarak nitelendirilmiştir ve ta'zir kapsamında değerlendirilmiştir (Üçok, 1946, s. 136). İftira bir kimseye asılsız olarak suç, günah ya da kusur olarak atfedilen bir söz, davranış veya nitelik isnat etmektir (Çağrı, 2000, s. 522). Bununla alakalı olarak 1853 yılında Ohri metropolidi Dionisos'un rüşvet aldığına yönelik yalan beyanda bulunan Ohrili Sutri Kaçgari önderliğindeki dört kişiye manastırbentlik cezası verildiği anlaşılmıştır (BOA, İ. MVL., D: 292, G: 11739). Manastırbentlik cezası ise kalebentlik cezasının gayrimüslimlere uygulanan şekli olarak karşımıza çıkmıştır. Bu ceza ile gayrimüslimlerin dünyevi hayattan çekilip günahlarından arınmaları beklenmiştir (Poyraz, Öner & Övünç, 2020, s. 279).

Diğer bir suç sebebi ise cinayet ve yaralama meselesidir. Şer'i hukuk kapsamında ele alınan cinayet ve yaralama suçlarında İslam hukuku suç eylemin kasıtlı mı yoksa kasıtsız mı olduğuna odaklanmıştır (Imber, 2004, s. 245). Şer'i hukuka uygun olarak öldürme suçu için öldürme, yaralama suçu için ise yaralama öngörülmüştür (Akbulut, 2003, s. 170). Unsur ya da ispat şartlarındaki eksiklik nedeniyle infazı ta'zir olarak da belirlenebilmiştir (Aydın, 2020, s. 199). 1840 Ceza kanunnamesi 3/5. maddesinde bir kimsenin başka bir kimseye el kaldırıp darp etmemesi gerektiği ve bu durum nedeniyle verilecek cezanın 5 günden 45 güne kadar hapis cezasını gerektirdiği belirtilmiştir. 10/1-2. maddelerinde ise birine silah çekmek bir sene, kurşun sıkmak iki sene, yaralama meydana geldiğinde ise üç sene kürek cezasından bahsedilmiş, ölüm gerçekleştiğinde ise kısas öngörülmüştür (Kaynar, 2010, s. 306-311). 1846 yılında Erzurum'da Mirza Taki Han ve iki nefer adamının katli (BOA, İ. MSM., D: 82, G: 2343) ile 1854 yılında Barca Zaim'in Zağra-i Atik'te Tarkuni adlı şahsı katli (BOA, İ. MVL., D: 294, G: 11882) sonucunda prangabent ve kalebentlik cezalarının uygulanması buna dairdir. 1848 yılında Fatih Sultan Mehmet Camii-i Şerifi talebelerinden iki şahsın talebe Mehmet Efendi'yi cerh etmelerinin (yaralama) de sürgüne sebep olduğu anlaşılmıştır (BOA, A. MKT., D: 129, G: 18). Söz konusu meselede katil eylemini gerçekleştiren kişiler için belgelerde serseri güruhundan kimseler ifadesi kullanılmıştır ki bu durum suçluların sabıka durumunu ortaya koyması bakımından önemli olmuştur.

Haneye tecavüz meselesi de suç sebeplerinden bir diğeri olmuştur. 1840 Ceza Kanunnamesi 4. fasılda kimsenin mal ve emlakine dokunulamayacağı, zorla alınamayacağı ve satılamayacağı belirtilerek kanuna aykırı hareket edenlere bir sene müddetle sürgün cezasının verileceği aktarılmıştır (Kaynar, 2010, s. 306). Belgelerde zimmet suçunun fazlalığı dikkat çekmiştir. 1843 yılında Devrek kazası müdürü Hacı Ali Ağa (BOA, İ. MVL., D: 285, G: 11221), 1844 yılında Selanik (BOA, A. MKT. MVL., D: 1, G: 42) ve 1848 yılında Limni'de Hacı Yorgi İgale (BOA, A. M., D: 5, G: 97), 1847 yılında Nevşehir Arapsun kazası müdürü Hasan Yazıcı (BOA, A. M., D: 5, G: 97), 1850 yılında Zağra-i Cedid Kazası müdürü Osman Bey (BOA, A. AMD., D: 16, G: 47), 1850 yılında Geyve kazası müdürü Hasan Ağa (BOA, A. MKT. MVL., D: 29, G: 34), 1850 yılında İçel sancağı Nevahi kazası müdürü Abdülbaki Bey (BOA, A. MKT.

UM., D: 24, G: 67), 1852 yılında Bozkır kazası müdürü Şerif Efendi (BOA, İ. MVL., D: 290, G: 11601), 1853 yılında Bosna İlherme kazası müdürü Hüseyin Bey (BOA, İ. MVL., D: 285, G: 11274), 1853 yılında Çiğlene kazası müdürü Mustafa Ağa (BOA, İ. MVL., D: 290, G: 11601), 1853 yılında Zile kazası sandık emini Abdullah Efendi (BOA, İ. MVL., D: 290, G: 22562), 1853 yılında Cuma-i Atık kazası müdürü Yusuf Ağa ve eyalet valisi Salih Paşa (BOA, İ. MVL., D: 286, G: 11293), 1853 yılında İlherme kazası müdürü Hüseyin Bey (BOA, İ. MVL., D: 285, G: 11274) ve 1856 yılında Kırkkilise naibi Mehmet Sait Efendi (BOA, A. MKT. MHM., D: 88, G: 34) zimmet suçu nedeniyle sürgün edilmiştir. Söz konusu suç türünde 1853 yılında bir artış gözlemlenmiştir.

Diğer bir suç türü de rüşvet meselesidir. Bir memura işini yaptırmak için verilen hediye ya da ücret anlamına gelen rüşvet (Sami, 1996, s. 665), incelenen dönemde yönetimin zorunlu bir parçası haline gelmiştir (Mumcu, 2005, s. 85). 1840 Ceza Kanunnamesi 5. fasılda rüşvete yer verilmiş, bütün devlet görevlilerine yeteri kadar maaş verildiğinden hiç kimsenin rüşvet ya da hediye almaya meyletmemesi gerektiği aktarılmış, rüşvet veren kişinin de kabahatli sayılarak bir sene müddetle memuriyetten alınıp sürgün edileceği belirtilmiştir (Kaynar, 2010, s. 307). 1855 yılında ilan edilen Men-i İrtikab Nizamnamesi ise rüşveti kaldırılmaya yönelik hazırlanmıştır. Bu nizamnamede rüşvet verip alma, devlet malını çalma, zimmetine geçirme suçlarının memleketin güvenliğini tehdit ettiği belirtilmiştir (Akgündüz, 1987, s. 159-160). 1840 yılında Filibe nazırı İsa bin Ethem Efendi (BOA, HAT., D: 1247, G: 48339), 1850 yılında Konya Paşadağı Reşvan aşireti müdürü Halim Bey ile Cihanbeyli aşireti müdürü Alişan Bey (BOA, A. MKT. NZD., D: 14, G: 64) rüşvet nedeniyle sürgün edilmiştir. İncelenen dönemde Tanzimat'ın ilanı ile yasaklanmış olan vergi türlerinden olan cürm ü cinayet resmi, resm-i arûs, zecriye vergisi ve rüsumat bakayasası adı altında yerel yöneticilerin halktan rüşvet olarak para talep ettiği de tespit edilmiştir. 1839 yılında cürm ü cinayet vergisi alan Bayburt kazası ahalisinden Kapucubaşı İsmail Bey ve Erzincan müftüsü (BOA, HAT., D: 1245, G: 48322), 1850 yılında resm-i arus talep eden Musul naibi İbrahim Efendi (BOA, A. MKT. UM., D: 27, G: 65), 1852 yılında zecriye vergisi talep eden Erzurumlu Cennet zade Abdullah Efendi oğlu Ziya Bey (BOA, A. MKT. UM., D: 110, G: 14) ve 1854 yılında rüsumat bakayasası alan Divriği kazası müdürü Hacı Şakir Efendi (BOA, İ. MVL., D: 309, G: 12843) sürgün edilmişlerdir. Belgelerde müdürler tarafından rüşvet almak amacıyla bu gibi yöntemlere başvurulduğu bahsine de yer verilmiştir.

Bağy meselesi de diğer suç sebeplerinden olmuştur. Silahlı bir grubun kendilerince haklı gerekçelerle devlet başkanını devirmek amacıyla yaptığı isyan hareketleri bağy olarak adlandırılmıştır (Aydın, 2019, s. 189). Bu hususta Kur'an ve hadislerde herhangi bir hükme yer verilmemiş olması ta'zir kapsamında değerlendirilmesine olanak tanımıştır (Bardakoğlu, 1995, s. 463). 1840 Ceza Kanunnamesi 2/ 2. maddesinde bir ya da birden fazla kimseyi bağy ya da isyana davet etmek, onlara silah ya da barut vermek suçlarının cezası siyaseten katl olarak aktarılmıştır (Kaynar, 2010, s. 304). İncelenen dönemde Cizre hâkimi Bedirhan Bey'in (İzzeddin Şîr Bey) 1839 Nizip Savaşı sonrasındaki otorite boşluğundan yararlanarak, bölgeyi hâkimiyeti altına almak için isyan ettiği (Öğün, 2010, s. 33-43) bu nedenle sürgün ile cezalandırıldığı anlaşılmıştır (BOA, MVL., D: 928, G: 31).

Suç sebeplerinden bir diğeri de hırsızlıktır. Başkasına ait bir malın gizlice alınması olarak tanımlanabilecek hırsızlık suçu had kapsamında değerlendirilmiştir (Aydın, 2019, s. 164). Hırsızlık suçunun ispat edilebilmesi için bazı unsurlara ihtiyaç duyulmuştur ki bunlar; çalınan

malın belli bir değerinde olması, başkasına ait olması, gizlice alınmış olması ve koruma altındayken alınmış olması hususlarıdır. Bu unsurlardan birinin eksik olması halinde suç had grubundan çıkarak ta'zir kapsamında değerlendirilmiştir (Aydın, 2019, s. 181). 1849 yılında Tepedelen kazası sakinlerinden Süleyman, Osman, Derviş ve Hamit (BOA, A. MKT. MVL., D: 19, G: 80) ve 1860 yılında Eyüp İslam Bey mahallesinden Edirneli Hacı Tahir (BOA, A. MKT. MHM., D: 179, G: 81) hırsızlık suçu nedeniyle sürgün ile infaz edilmiştir.

Irza tecavüz meselesi de diğer bir suç sebebi olmuştur. İslam hukukunda tecavüz suçu ayrı bir suç olarak değerlendirilmeyip had kapsamında ele alınmıştır. Irza geçme suçuna Fatih kanunnamesinde zina kategorisinde yer verilmiş ve ekonomik durumlarına göre 30 akçeden 300 akçeye kadar para cezası öngörülmüştür (Konan, 2011, s. 155-156). 1858 Ceza Kanunnamesinin 198. Maddesinde ise *hetk-i irz edenlerin mücazaatı beyanındadır* başlığında irza karşı işlenen suçlara yer verilmiş ve kanunnamedeki en ağır ceza olan kürek cezası ile hükmedilmesi gerektiği aktarılmıştır. Ancak üç yıl kürek ya da sürgün olarak infaz edilebilmiştir (Konan, 2011, s. 162-166). 1853 yılında Serez'de bölükbaşılığı görevinde bulunan Kürt Ali (BOA, İ. MVL., D: 293, G: 11785) ve 1854 yılında Selanik Avrethisarı kazası ve Yenice Vardar karyesi Abat nahiyesinde serserilik icra eden şahısların (BOA, İ. MVL., D: 302, G: 12336) sürgün edildiği belirlenmiştir.

Diğer bir suç sebebi de haneye tecavüzdür. 1858 Ceza Kanunnamesinin 105. maddesinde hane kavramı kullanılmış ve *memurin-i hükümet tarafından efrad hakkında teaddiyat ve sui muamelat vukuunda icra olunacak mücazat* başlığında haneye tecavüz suçuna yer verilmiş ve oturmaya elverişli olup olmadığına bakılmaksızın bir yerin geçici veya sürekli olarak bir kişi tarafından kullanılması yönündeki iradesinin ortaya çıkması olarak tanımlanmıştır (Esirgen, 2016, s. 2311-2312). Söz konusu suç için kanunnamede müştemilatla beraber ikametgaha tecavüz suçu için üç aydan üç yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür. İncelenen dönemde haneye tecavüz suçu, yaralama ve adam öldürme suçları ile birlikte işlenmiştir (BOA, İ. MSM., D: 82, G: 2343; BOA, İ. MVL., D: 294, G: 11882). Suçlulara sürgün, kalebent ve prangabent cezalarının verildiği tespit edilmiştir.

Düzeni bozmak da diğer bir suç sebebidir. Memleketin şiraze-i nizamını ifsada götürecek hareketler olarak adlandırılan düzeni bozmak suçu ağır ceza kapsamında ele alınmıştır (Köksal, 2006, s. 289). Yerel idarecilerin sürgün fermanları kendilerini sürenler tarafından yazıldığından idarecilerin görevden alınmak için mi suçlandığı yoksa bu fiili gerçekten mi işlediği anlaşılamamıştır. Bu nedenle doğruluğunu teyit etmek ciddi bir kritik gerektirmiştir (Uluçay, 1951, s. 509). 1846 yılında Midilli kocabaşlarından ve meclis azasından Papaz oğlu Mihail (BOA, A. MKT., D: 60, G: 44) ve 1854 yılında Harput eyaleti valisi Hamdi Paşa, müftü Hacı Şakir Efendi, Divriği kaza müdürü Abdullah Efendi (BOA, İ. MVL., D: 309, G: 12843) bu kapsamda sürgün edilmiştir.

Diğer suç sebeplerinden biri de rüşvet olmuştur. 1840 Ceza Kanunnamesi 6/1-2 ve 3. maddelerinde maliye işlerinde görev alan devlet memurlarının ve taşradaki tahsildarların rüşvet ve hırsızlığa meyletmeyerek kendilerine tayin edilen maaş ile yetinmeleri eğer rüşvet ve hırsızlığa meyledecek olurlarsa söz konusu miktar teslim alındıktan sonra memuriyet görevine son verilmek şartıyla üç sene müddetle küreğe konulmaları gerektiği belirtilmiştir (Kaynar, 2010, s. 308). Adalet uymayan yerel yöneticilerin davranışları zulüm olarak nitelendirilmiştir (Akbulut, 2003, s. 181). Bununla alakalı olarak 1840 yılında patriklik mahsulü

adı altında senelik miri vergi miktarına ek olarak on ikişer ve her papazdan birer altın talep eden Ereğli metropoliti Niyoktiyos (BOA, C. ADL., D: 75, G: 4500), 1847 yılında keyfi olarak senelik vergiye ikişer kuruş zam yapan Kaymas kazası müdürü Şakir Efendi (BOA, A. DVN., D: 21, G: 41), 1850 yılında Çöleabad kazasına maaşsız müdür olarak atanan Hacı Mustafa Ağa (BOA, A. AMD., D: 16, G: 32), 1857 yılında eski Maraş nakibi Mehmet Sabit Efendi (BOA, İ. MVL., D: 386, G: 16859), 1858 yılında Vidin'de, 1855-1856 yıllarına ait toplanan öşrü fazla tahsil eden, Çorbacı Canko, Ağnad, Hacı Tomaki, Nikolaki ve Belgratcık müdürü Yusuf Efendi (BOA, A. MKT. MHM., D: 145, G: 5) ile 1854 yılında ise Tarsus meclisinden Mısrizade Ali Efendi (BOA, İ. MVL., D: 307, G: 12672) sürgün edilmişlerdir. Rüşvet suçuna çoğunlukla kaza müdürlerinin meylettiği anlaşılmıştır.

Ahalinden zorla para almak meselesi de suç sebeplerinden olmuştur. 1840 Ceza Kanunnamesinin 9/1-2. maddelerinde ülke sınırları içerisinde yaşayan bütün tebaanın kanunlara itaat ederek mali gücü ve mal varlığına göre tayin olunacak vergisini zamanında ödemesi, herhangi bir özrü olmaksızın ödemezse 40 güne kadar hapsedilmesi gerektiği belirtilmiş ve 7. fasılda ise tahsilat memurlarının hesap defterlerini senede bir defa Meclis-i Ahkam-ı Adliye'ye sunmaları, herhangi bir zarar var ise, bu zararın memura tazmin ettirilmesi gerektiği belirtilmiştir (Kaynar, 2010, s. 308-310). Kanunlara uymayarak ahalinden zorla para almaya meyleden olur ise rütbesine bakılmaksızın kim olursa olsun cezalandırılacağı aktarılmıştır. 1840 yılında ahalinden zorla para alan Resmo müftüsü bu kapsamda sürgün edilmiştir (BOA, C. ADL., D: 74, G: 4473).

Diğer bir suç sebebi de ayinlere mugayir hareket meselesi olmuştur. Şer'i hukukta gayrimüslimlere aile, şahıs ya da miras gibi özel ve dini hukuk alanlarında kendi cemaat mahkemelerine başvurma hakkı tanınmış olsa da bu durum ceza mahkemeleri için geçerli olmamıştır (Koç & Tuğluca, 2006, s. 21-22). Ayinlere aykırı (mugayir) hareket ifadesi ile dini hükümlere dair gerekliliklerin yerine getirilmediği ya da ait olunan topluluğun huzurunu bozacak hareketler sergilenmesinden bahsedildiği düşünülmüştür. 1846 yılında Ruha Manastırı'ndan Kanayapıcı oğlu Hacı Meslegon adlı zimmi hakkındaki şikayetleri İstanbul Ermeni Patriği Maziyoş Bikobos merkeze bildirerek manastırdan sürgün edilmesini talep etmiştir (BOA, A. DVN., D: 20, G: 8). Bu gibi cemaat içi problemlerde resmi yazışmalar patrik tarafından yürütülmüştür. Bu suçla benzer yapısı bulunan son suç sebebi de cemaat ile iyi geçinmemek meselesi olmuştur. 1854 yılında bir hafta ara ile Selanik'te serseri hareketler yapan Ferhat, Abdullah, Sait, Topalak karyeli Selim adlı şahıslar serseri hareketleri nedeniyle kalebent olarak infaz edilmiştir (BOA, İ. MVL., D: 302, G: 12336; BOA, İ. MVL., D: 302, G: 12370). Söz konusu şahısların suç işlemeyi alışkanlık haline getirdikleri de anlaşılmıştır.

Suçluların ceza mahallerinde hürriyetleriyle ilgili herhangi bir kısıtlama getirilmemiş ve menfada özgürce hareket edebilme imkanı tanınmıştır. 1858 Ceza Kanunnamesi hükümlerinin önemli bir kısmı 1810 Fransa Ceza Kanunnamesinden alınmış (Aydın, 2019, s. 428), ancak uygulamada farklılıklar mevcut olmuştur. Fransa Ceza Kanunnamesinde ceza mahalleri sömürgeler ve ceza süreleri ise 5, 10 ya da 20 yıl olarak belirlenmişken; Osmanlı İmparatorluğu'nda ise ceza bölgeleri imparatorluk sınırları içerisinde padişahın tayin ettiği herhangi bir yer olarak belirlenmiş ve ceza süreleri ise muvakkat ise üç yıl, müebbet ise ömür boyu olarak tayin edilmiştir. Süreli cezaların padişah tarafından uzatılması halinde ise 15 yılı bulabildiğini ifade etmek mümkündür (Gökçen, 1987, s. 64-69).

2. Suç ve Ceza Bölgeleri

Kuruluşundan itibaren imparatorlukta sistemli bir ağır ceza politikası takip edilmiştir. Bir kişinin cezalandırılması için öncelikle bölge halkı kadılara ya da merkeze şikayetlerini iletmış ve yapılan şikayetlerin incelenmesi sonucunda ise resmi süreç başlatılmıştır. Şikayetlerin kadılara yapılması halinde kadılar öncelikle durumun doğruluğunu araştırıp soruşturmuş, merkeze yapılması halinde ise suçun işlendiği yerdeki yetkili merci haberdar edilmiş ve durumun incelenmesi talep edilmiştir. Dolayısıyla her durumda tahkikatlar kadılar tarafından yürütülmüştür.

Hakkında soruşturma başlatılan kimsenin öncelikle bağlı bulunduğu makam ulema ise şeyhülislam, askeri personel ise yeniçeri ağası, mülkiyeden ise sadrazam ya da sadaret kaymakamı haberdar edilmiş ve bu makamlar tarafından da padişaha arzı sağlamıştır (Poyraz & Öner, 2021, s. 38). Devlet memurlarının cezalandırılması sürecinde ise ayrı bir yargılamaya daha ihtiyaç duyularak davalar Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'de görülmüştür (Köksal, 2006, s. 294-295). Her durumda ağır cezalarda son karar mercii ise padişah (hâkim) olmuştur. Padişahın uygun görmesi halinde sürgün fermanı çıkarılarak suçluya ibraz edilmiştir. Sürülen kişinin devlet memuru olması halinde öncelikle görevine son verilerek rütbesi elinden alınmıştır. Yazışma süreci suçlunun bulunduğu yer ile cezalandırıldığı yer kadısı ve görevlendirilen mübaşir ya da kavvaslara bildirilmek suretiyle yürütülmüştür. Cezası onanan suçlu yazışma süreci tamamlanana kadar evinde ya da uygun görülen yerde infaz fermanını beklemekle yükümlü tutulmuştur (Uluçay, 1951, s. 532).

Sürgün faaliyetleri için belli güzergahlar kullanılmıştır. Deniz yoluyla yapılacak sürgünler için limanlar ya da sahil kentleri, kara yoluyla yapılacak sürgünler için ise karasal güzergahlar tercih edilmiştir. Dönemin ulaşım araçları gemiler ve at arabaları olduğu için menfilerin menfalarına ulaştırılması noktasında bu araçlardan uygun olanı tercih edilmiştir. Adalara yapılacak sürgünler için İstanbul ve Gelibolu limanları, Kıbrıs'a yapılacak sürgünler için Mersin limanı kullanılmıştır (Acehan, 2008, s. 18). İncelenen dönemde tespit edilen suç bölgeleri; Avrethisarı (Selanik), Bayburt, Bozkır, Cizre (2), Cuma-i Atik, Çiğlene, Çöleabad, Dersaadet (7), Develi (Kayseri), Devrek (2), Divriği, Diyarbakır, Ereğli, Erzurum, Filibe, Geyve, Harput, Havran, İlherme (Bosna), İran, Kasur (Muş), Kaymas, Kemah, Kırkkilise, Konya, Lekofça, Maraş, Midilli, Musul, Nevahi (İçel), Nevşehir (2), Ohri, Paşadağı (Konya), Priştina, Prizren, Ruha, Selanik (3), Sivas, Şumnu, Tarsus, Tepedelen, Tercan, Trabzon (2), Üsküp, Vidin, Yanya (2), Zağra, Zağra-i Cedid olarak belirlenmiştir. Tespit edilen 48 suç bölgesinden suç işleme oranının Dersaadet'te yüksek olduğu anlaşılmıştır. Ceza bölgeleri ise; Akşehir, Amasra, Amediye, Ankara, Aynaroz, Bağdat, Banaluka, Beyrut, Bilan, Bolu, Boyabad, Çıldır (Erzurum), Dimetoka, Drama, Erzurum, Girit, Hicaz, İskenderun, İzmir, Kayseri, Kıbrıs (4), Konya, Kütahya (2), Limni, Mağosa (Kıbrıs), Maraş, Midilli, Samsun, Selanik, Sis, Sivas, Tokat, Trablus, Trabzon, Vidin (4), Zağra-i Atik olarak belirlenmiştir. Tespit edilen 36 ceza bölgesinden Kıbrıs ve Vidin'in öne çıktığı anlaşılmıştır. Belgelerde kimi zaman suç mahalline, kimi zaman ceza mahalline kimi zaman ise her ikisine dair de herhangi bir bilgiye yer verilmediğini ifade etmek mümkündür. Edinilen verilerden yola çıkılarak suç ve ceza bölgelerinin herhangi bir bölgede yoğunlaşmadığı, Anadolu ve Balkanlar coğrafyasında yoğunlaştığı anlaşılmıştır.

Suçlular ceza bölgelerine ailelerini de götürebilme hakkına sahip oldukları halde bunu tercih etmemiş ve yalnız gitmişlerdir. Suçluların af talebinde bulunabilmeleri için ceza süresinin yarısını tamamlamaları beklenmiştir (Poyraz, 2020, s. 513). Suçlular sıklıkla *evlad u ıyalinin perişanlığına merhameten* af talebinde bulunulmuştur. İyi hal sergilemek, perişanlık, menfasının hava şartlarına alışamamak, hastalık ya da yaşlılığa merhameten de af talebinde bulunulabilmiştir. Menfanın hava şartlarına alışamama gibi kimi özel durumlarda sürgün yerlerinde de değişiklik yapılabilmiştir (Köksal, 2006, s. 288). Süreli cezalarda suçluların nefsinin ıslah etmesi amaç edinildiğinden genellikle suçlunun yeniden topluma kazandırılması öngörülmüştür. Ceza sürelerinin 5 , 6 ay ya da 1 yıl gibi süre ile verildiği tespit edilmiştir. Suçluların ceza sürelerini tamamladıktan sonra saliverilmesi için de resmi bir yazışma sürecini beklemesi gerekli görülmüştür. Bu nedenle serbest bırakılmalarına dair onama kararı olmadan, ceza süresi tamamlanmış olsa dahi, saliverilmemişlerdir (Poyraz, 2020, s. 514). Bu durum ceza sürelerindeki belirsizliği ortaya koymuş ve ceza sürelerine dair tahminleri güçleştirmiştir.

Mükerreren işlenen suçlarda suçluların kaçma riskini en aza indirebilmek amacıyla adalar ya da sahil kalelerinin kalebent ya da manastırbentlik cezaları olarak uygulandığını ifade etmek mümkündür. İşlenen suçun toplumsal etkisinin büyüklüğüne göre merkezden daha uzak konumdaki bölgeler tercih edilirken, daha hafif suçlarda yakın yerler, sancak merkezleri ya da eyalet içinde farklı bölgeler seçilmiştir (Poyraz, 2020, s. 505). Suçlunun sürgün yerine götürülmesi devlet görevi olarak değerlendirildiğinden bütün masraflar da devlet tarafından karşılanmıştır (Taşbaş, 2012, s. 198). Ceza bölgelerinin merkeze olan uzaklık ya da yakınlığı masrafların artıp azalmasındaki temel etken olmuştur. Suçlular ve onlara eşlik edecek memurlar için kişi başına günlük kumanya ve ulaşım ücretleri Rodos için 8, Bozcaada için 2, Limni için 5, Midilli için 4, Kıbrıs için 12, İzmir için 5 ve İznik için 1 akçe olarak belirlenmiştir (Daşcıoğlu, 2004, s. 128). Siyasi suçlular yaşam şartları zor ve ulaşım imkanları kısıtlı olan bölgelere gönderilerek merkezden uzaklaştırılmıştır. Kıbrıs bölgesi mahrumiyet bölgesi olarak değerlendirildiğinden şartları en ağır ceza bölgelerinden biri olmuştur (Taşbaş, 2012, s. 199). Cezalandırılacak suçlunun devlet memuru olup mallarının müsadere edilmesi gerektiği durumlarda karar suçluya iletilmeden önce, merkezden güvenilir bir memur bölgeye gönderilerek suçluya ait malları kayıt altına almak üzere görevlendirilmiştir. Böylece suçlunun menkul ya da gayrimenkul malları büyük bir titizlik içinde kaydedilerek merkeze iletilmiştir. Böylelikle önceden suçlunun tedbir alıp kaçmasına mahal verilmesi önlenmek istenmiştir.

3. Suçlu Profilleri

Suçluların toplumsal katmandaki aidiyetlerini tespit etmek ve buradan hareketle suçlu profillerini ortaya koymak da amaçlanmıştır. Klasik İslam düşüncesinde erkan-ı erbaa ile tabakalaşma fikri benimsenmiştir. Osmanlı toplumsal tabakalaşma modeli de klasik İslam düşüncesinin bir tezahürü olan erkan-ı erbaa ile izah edilmiştir (Tuğluca, 2016a, s. 90). Erkan-ı erbaa modeline göre toplum dört tabakaya ayrılmıştır. Bunlar; ehl-i kılıç, ehl-i kalem, çiftçi ile tüccar-zanaatkâr ve esnaftır. Bu model, dört unsurun birbirlerinin işlerini yapmaması gerektiği düşüncesi üzerine kurulmuştur ve tabakalar arası geçişe de sıcak bakılmamıştır. Tabakalar arası geçiş ile askerlerin sayısı artarsa, yaşam sürekliliğini sağlayan toplumsal ödevlerin yerine getirilemeyeceği düşünülerek, yaşam döngüsünün sıkıntıya düşeceği belirtilmiştir (Tuğluca, 2016a, s. 90-91). Yine klasik İslam düşüncesinde yönetici toplumsal

cemiyetten soyutlanmış ve ona ayrı bir statü verilmiştir. Yöneticinin görevi ehl-i kılıcın kılıcıyla, ehl-i kalemin kalemıyla bu dört sınıfı adalet ve iyi bir siyasetle zapt etmesidir (Tuğluca, 2016b, s. 18). Klasik İslam devlet toplum görüşüne göre; *ordusuz hükümdar olmaz, malsız ordu tutulmaz, tebaasız mal elde edilemez, adalet olmayınca da tebaa olmaz* anlayışı hâkim olmuştur. Aynı zamanda toplumsal katmanlar da erkan-ı erbaa ile izah edilmiş ve bu katmanlar arasındaki ilişki daire-i adliye çerçevesinde ele alınmıştır (Tuğluca, 2016b, s. 20-22). İncelenen dönemde toplumsal katman açısından ağır cezalarla cezalandırılan mahkûmlar öncelikle dini aidiyetlerine göre taksim edilmiştir. Buna göre; toplumun genel dağılımına uygun olarak Müslüman mahkûm sayısının gayrimüslim mahkûm sayısından daha fazla olduğu belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2: Dini aidiyetlere göre mahkûmların dağılımı

	Müslüman	Gayrimüslim	Toplam
Eşkialık	2		2
Hilaf-ı rıza hareket	2	6	8
Firar	21		21
İftira atmak		4	4
Darp edip yaralama ve adam öldürme	4	1	5
Zimmet	11	2	13
Rüşvet	10		10
Bağy	1		1
Hırsızlık	5		5
Irza tecavüz	1	4	5
Haneye tecavüz	3	4	7
Düzeni bozmak	2	1	3
Alacağından fazla para talep etmek	5	4	9
Ahaliden zorla para almak	1		1
Ayinlere mugayir hareket		1	1
Cemaat ile iyi geçinmemek	4		4
Toplam	106	27	133

Suçlular toplumsal katmanda icra ettikleri meslekler bazında da bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur (Tablo 3). Ehl-i kılıç sınıfından 13 nefer, ehl-i kalem sınıfından 2 vali, 1 papaz, 2 meclis azası, 17 kaza müdürü, 1 kethüda, 2 naip, 1 nakip, 3 nazır, 1 müftü, 1 metropolit, 1 katip olmak üzere toplam 32 kişinin ve çiftçi sınıfından Müslim ve gayrimüslim olmak üzere toplam 88 reayanın cezalandırıldığı tespit edilmiştir. Toplumsal dağılıma uygun olarak reaya sınıfındaki suç işleme oranının yüksekliği dikkat çekmiştir. Ehl-i kalem olarak adlandırılan ulema sınıfından ise kaza müdürleri öne çıkmıştır. Esnaf, tüccar ve zanaatkar sınıfından herhangi bir suçluya dair veriye ulaşılamamıştır.

Tablo 3: Toplumsal katmanda suçlu dağılımları

Toplumsal Katmanlar	Suçlu Dağılımı
Vali	2
Naip, Nakip, Nazır	6 (2+1+3)
Papaz	1
Metropolit	1
Müftü	1
Kethüda	1

Osmanlı İmparatorluğu'nda Ağır Cezaları Gerektiren Suç Sebepleri Üzerine Bir Tetkik (1839-1861)

Kaza müdürü	17
Meclis azası	2
Nefer	13
Kâtip	1
Müslüman reaya	55
Müslüman mütemekkin	5
Gayrimüslim reaya	26
Gayrimüslim mütemekkin	2
Toplam	133

Müslim ya da gayrimüslim fark etmeksizin reaya hemen her suç türüne iştirak etmiştir. Gayrimüslim reaya ise hilaf-ı rıza hareket suç türünü daha fazla işlemiştir. Kaza müdürleri çoğunlukla zimmet, rüşvet ve alacağından fazla para talep etme suç türlerine yönelmiş ve naip/nakip/nazırların da kaza müdürleri ile birlikte hareket ettiği tespit edilmiştir.

Sonuç

Bu çalışmada Osmanlı İmparatorluğu'nda ağır ceza gerektiren suç sebepleri Abdülmecid dönemi ekseninde incelenmiştir. Edinilen arşiv vesikaları dönemden bir kesit sunması bakımından önemli veriler ortaya koymuştur. İncelenen dönemde tespit edilen ağır cezalar sürgün, kalebent, manastırbent, kürek ve prangabent olarak karşımıza çıkmıştır. Suçluların büyük bir kısmına sürgün cezası uygulandığı tespit edilmiştir. Bunu ise kalebent ve manastırbent cezaları takip etmiştir. Söz konusu cezalara nispetle kürek ve prangabent cezalarına daha az sayıda başvurulduğu ortaya konulmuştur. Bunun sebebi olarak ise yöneticinin taktiri ile bu cezaların çoğunlukla sürgüne dönüştürülmesinden kaynaklandığı düşünülmüştür. Suçlunun bir suçu birden fazla kez işlemesi halinde cezasının infaz türü ağırlaştırılmıştır. Suç işlemeyi alışkanlık haline getiren sabıkalı suçlular için serseri güruhundan kimseler ifadelerinin kullanıldığı anlaşılmış olup bu gibi kimseler için daha çok prangabentlik ve kürek cezalarının uygulandığı tespit edilmiştir.

Araştırmanın eksenini oluşturan ağır cezaları gerektiren 18 ayrı suç türü varlığı tespit edilmiştir. Tanzimat'a yönelik isyan girişimi suç türü nedeniyle toplu olarak 30 suçlu cezalandırılmış olup, infaz türü de sürgün olarak belirlenmiştir. Dönemin iktisadi yapısında yaşanan problemler nedeniyle yerel yöneticilerin zimmet, rüşvet ve alacağından fazla para talep etmek suç türlerine meylectiği ortaya konulmuştur. Bu suçlarda 1853 yılında bir artış gözlemlenmiştir. Şer'i hukuk kapsamında had ve kisas ile ele alınıp infaz edilmesi gereken darp edip yaralama, öldürme ve hırsızlık suçlarının kasıt ve ispat şartlarındaki eksiklik nedeniyle ta'zir kapsamında ele alınıp ağır cezalardan uygun olan şekli ile infaz edildiği de ortaya konmuştur.

Suçlular mekânsal analize de tabi tutulmuş 48 ayrı suç mahallinin varlığı tespit edilmiştir. Bu mahallerden Cizre, Dersaadet, Devrek, Selanik, Trabzon ve Yanya bölgelerinde birden fazla sayıda suç işlendiği belirlenmiştir. En fazla suç ise Dersaadet bölgesinde işlenmiştir. Belirlenen 36 ceza mahallinde ise Kıbrıs, Kütahya, Vidin öncelikli tercih edilen ceza bölgeleri olmuştur. Bu nedenle suç ve ceza mahallerinde tek bir bölgede yoğunlaşma olmadığı ve sistemli bir cezalandırılma politikasının takip edildiği anlaşılmıştır. Ceza süreleri belgelerin tamamında muvakkat (sürelili) olarak karşımıza çıkmış ve müebbet uygulamasına dair ise herhangi bir belgeye ulaşamamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda suçlular toplumsal katmanda aidiyetlerine göre de incelenmiştir. İmparatorluğun toplumsal dağılımına uygun olarak Müslüman mahkûm sayısının gayrimüslim mahkûm sayısından daha fazla olduğu belirlenmiştir. Erkan-ı erbaa olarak adlandırılan toplumun dört temel ayağını oluşturan unsurlardan üçünde suça iştirak edildiği belirlenmiştir. Ehl-i kılıç sınıfından neferler, ehl-i kalem sınıfından vali, naip, nakip, nazır, papaz, metropolit, müftü, kethüda, kaza müdürü, meclis azası, kâtip ile çiftçi sınıfından Müslim ve gayrimüslim reayanın suç unsuruna iştirak ettiği belirlenmiştir. Nüfusun katmanlara oranla dağılımı nispetinde en alt katmanda yer alan reayadan Müslim ya da gayrimüslim çiftçiler arasında suç işleme oranının oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Suç işlemeyi alışkanlık haline getiren sabıkalı kimseler hakkında belgelerde serseri güruhundan kimseler olarak bahsedildiği anlaşılmıştır. Bu gibi kimselerin ceza infaz tarzının da kürek ya da prangabentlik olarak belirlendiği tespit edilmiştir. Ehl-i kalem sınıfından kaza müdürlerinin de suç unsuruna yoğun olarak iştirak ettiği bulgusuna ulaşılmıştır. Kaza müdürleri ise zimmet, rüşvet ve alacağından fazla para talep etmek suçlarına yoğun olarak meylettikleri gerekçesi ile ağır cezalarla cezalandırılmışlardır.

Tanzimat'ın ilanı ile birlikte yeni bir vergi sistemine geçiş yapılmasından hareketle yasaklanmış olan vergilerin kısmî olarak bazı bölgelerde alınmaya devam edildiği de anlaşılmıştır. Bu kanun dışı uygulamaların Zecriye vergisi olarak Erzurum'da, cürm ü cinayet resmî olarak Bayburt'ta, resm-i arus olarak Musul'da, Rüsumat bakayası olarak Divriği'de ve patriklik mahsülü adı altında ise Ereğli'de sürdürüldüğü ortaya konmuştur. Çalışmada dikkat çeken önemli bir husus ise tüccar, esnaf ve zanaatkar sınıfından kimselerin herhangi bir suça karıştıklarını veya ceza aldıklarını belgeleyen veriye ulaşamamış olmasıdır. Bu durum daha sonraki çalışmalarda ayrıca üzerinde durulması gereken bir husus olarak karşımıza çıkmıştır.

Kaynakça

Arşiv Vesikaları

BOA (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi),

A. AMD. (Amedi Kalemî Evrakı), 5/44; 16/32; 16/47.

A. DVN. (Divan Kalemî Evrakı), 3/77; 20/8; 21/41; 26/90; 32/8; 61/49.

A. DVN. MHM. (Mühimme Evrakı), 7/72.

A. M. (Müteferrik Evrakı), 5/97.

A. MKT. (Mektubi Kalemî Evrakı), 60/44; 95/72; 129/18.

A. MKT. MHM. (Mühimme Kalemî Evrakı), 88/34; 145/5; 179/81.

A. MKT. MVL. (Meclis-i Vala Evrakı), 1/42; 11/68; 19/80; 28/64; 29/34.

A. MKT. NZD. (Nezaret ve Devair Evrakı), 14/64.

A. MKT. UM. (Umum Vilayat Evrakı), 24/67; 27/65; 110/14.

C.ADL. (Cevdet Adliye Evrakı), 67/4003; 74/4473; 75/4500.

HAT. (Hatt-ı Hümayun Evrakı), 1245/48322; 1247/48339.

İ. MSM. (Mesail-i Mühimme İradeler), 28/775; 59/1707; 72/2088; 82/2329; 82/2343; 87/2478.

İ. MVL. (Meclis-i Vala İradeler), 252/9307; 285/11221; 285/11274; 286/11293; 290/11562; 290/11601; 292/11739; 293/11785; 294/11882; 302/12336; 302/12370; 303/12447; 307/12672; 309/12843; 312/13049; 386/16859.

Telif ve Tetkik Eserler

- Acehan, A. (2008). Osmanlı Devleti'nin Sürgün Politikası ve Sürgün Yerleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(5), 12-29.
- Akbulut, İ. (2003). İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52, 167-181.
- Akgündüz, A. (1987). 1274/1858 Tarihli Osmanlı Ceza Kanunnamesinin Hukukî Kaynakları/ Tatbik Şekli ve Men'-i İrtikap Kanunnamesi. *Bellekten*, 51(199), 153-191.
- Akgündüz, A. (1991). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri / Yavuz Sultan Selim Devri Kanunnameleri, III*, OSAV Yayınları. İstanbul.
- Avcı, M. (2002). Osmanlı Uygulamasında İnfazı Özellik Gösteren Hapis Türleri: Kalebentlik, Kürek ve Prangabentlik. *Yeni Türkiye Türkoloji ve Türk Tarihi Özel Sayısı, III* (45), 128-147.
- Aydın, M. Â. (1993) Osmanlı Ceza Hukuku. *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 7, 478-482.
- Aydın, M. Â. (2019). *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayıncılık. İstanbul.
- Aydın, M. Â. (2020). *Osmanlı Hukuku: Devlet-i Aliyye'nin Temeli*, TDV Yayın Matbaacılık. Ankara.
- Bardakoğlu, A. (1995). Eşkîya. *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 11, 463-466.
- Başoğlu, T. (2011). Ta'zîr. *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 40, 198-202.
- Çağrı, M. (2000). İftira. *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 21, 522-523.
- Belgesay, M. R. (1940). Tanzimat ve Adliye Teşkilatı. *Tanzimat 1*, Maarif Matbaası. İstanbul.
- Cin, H. & Akgündüz, A. (1990). *Türk- İslam Hukuk Tarihi*. Timaş Yayınları. İstanbul.
- Daşcıoğlu, K. (2004). *Osmanlı Devleti'nin Sürgün Siyaseti (XVIII. Yüzyıl)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi. Isparta.
- Daşcıoğlu, K. (2017). Osmanlı'da Eşkîyalık Hareketlerini Cezalandırma Yöntemi Olarak Sürgünler. *Osmanlı'dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör*, Ed.: O. Köse, Canik Belediyesi Kültür Yayınları. Samsun.
- Esirgen, S. Ö. (2016). Osmanlı Hukukunda Konut Dokunulmazlığını İhlal Suçu. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 65 (4), 2305-2329.
- Gökçen, A. (1987). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Halaçoğlu, Y. (2021). Cürm ü Cinayet Resmi. *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 8, 138-139.
- Heyd, U. (2002). Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun ve Şeriat. *Türk Hukuk ve Kültür Tarihi Üzerine Makaleler*. Ed: F. Koca, Çev: S. Eroğlu, Ankara Okulu Yayınları. Ankara.
- Hussien, K. K. (2014). *İslam Ceza Muhakemesi Usulü Soruşturma Evesi İhtiyati Tedbirleri (Osmanlı Uygulaması Örnekleri 1650- 1750)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

- Imber, C. (2004). *Şeriatın Kanununa Ebusuud ve Osmanlı'da İslami Hukuk*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul.
- İbn Teymiye (1999). *Siyaset es-Siyasetü'ş-Şeriyeye*. Çev: V. Akyüz. Dergah Yayınları. İstanbul.
- İlgürel, M. (1995). Eşkya. *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 11, 466-469.
- Kaynar, R. (2010). *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*. TTK Bakımevi, Ankara.
- Koç, Y. (1999). Erken Dönem Osmanlı Hukuku: Yaklaşımlar, Temel Sorunlar. *Hacettepe Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 16 (Özel Sayı), 115-126.
- Koç, Y. & Tuğluca, M. (2006). Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Yargılama ve Toplumsal Yapı. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 2, 7-24.
- Konan, B. (2011). Osmanlı Hukukunda Tecavüz Suçu. *OTAM*, 29, 149-172.
- Köksal, O. (2006). Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hattı-ı Hümayunları. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 19, 283-341.
- Mumcu, A. (2005). *Osmanlı Devleti'nde Rüşvet: Özellikle Adli Rüşvet*. İnkılap Kitabevi. Ankara.
- Poyraz, Ö. (2020). Abdülmecid Dönemi Hürriyet Bağlayıcı ve Kısıtlayıcı Ceza Uygulamalarına Dair Bir İnceleme. *SEFAD*, 43, 497-518.
- Poyraz, Ö., ÖNER, M. & ÖVÜNÇ, S. Gayrimüslimlere Uygulanan Ağır Ceza Türleri: 37 Numaralı Kalebent Defteri Örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 2021, 272-286.
- Poyraz, Ö. & Öner, M. (2021). II. Mahmut Döneminde Askerî Personele Uygulanan Ağır Cezalar (1823- 1826). *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi (ATAD)*, 33, 37-62.
- Öğün, T. (2010). *Doğu'nun Mirlerine Son Veda: Cizreli İzzeddin Şîr Bey ve İsyanı*. Yeditepe Yayınları. İstanbul.
- Sami, Ş. (1996). *Kamus-i Türkî*. Çağrı Yayınları. İstanbul.
- Taner, T. (1940). Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku. *Tanzimat 1*, Maarif Matbaası. İstanbul.
- Taşbaş, E. (2012). Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet Görevlilerinin Sürgün Edilmesi: 19. Yüzyıl Kıbrıs Örneği. *Mediterranean Journal of Humanities*, 2 (1), 193-204.
- Tuğluca, M. (2016a). 1683-1699 Savaşlarında Nefir-i Âmm Halkı. *SUTAD*, 40, 87-110.
- Tuğluca, M. (2016b). *Osmanlı Devlet- Toplum İlişkisinde Şikâyet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi*. TTK Basımevi. Ankara.
- Uluçay, M. Ç. (1951). Sürgünler Yeni ve Yakın Çağlarda Manisa'ya ve Manisa'dan Sürülenler. *Bellekten*, 15 (60), 507-592.
- Usta, S. (2020). 17. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon'da Toplumsal Şiddetin Bir Örneği Olarak Küfür. *OTAM*, 47, 121-138.
- Üçok, C. (1946). Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 125-146.
- Ünal, M. A. (2011). *Osmanlı Tarih Sözlüğü*. Paradigma Yayınları. İstanbul.

Veldet, H. (1940). Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat. *Tanzimat 1*, Maarif Matbaası. İstanbul.

Yıldız, Ö. (2015). Osmanlı Hapishaneleri Üzerine Bir Değerlendirme: Karesi Hapishanesi Örneği. *Gazi Akademik Bakış*, 9(17), 91-111.

Açıklamalar

1. Kavvas: 1. Büyük âmirler hizmetinde çavuş, emir çavuşu; 2. Ashab-ı musalihi ihzâra ve evâmir-i lâzimeyi tebliğe memur mahkeme hademesi; 3. Düvel-i ecnebiye seârethaneleri memurlarının maiyetinde kıyâfet-i mahsûseyi hâmil muhâfaza memuru ki ezmine-i kadimeden kalmış bir şeydir; 4. Banka gibi bazı devair-i gayr-i resmiyede müstahdem-i musallih muhafaza memuru (Sami, 1996, s.1086).
2. Kazf: Sınırları kitap, sünnet ve icma ile sabit bir suç türüdür. Kazf olarak kastedilen suç türü namuslu kadınlara zina isnat edilmesi şeklinde icra edilmiştir. Suçun ispatı için 4 şahit getirilmesi gerekli görülmüş olup şahit getiremeyenlere ise 80 değnek vurulması şeklinde bir cezai müeyyideyi öngörmüştür. Yine benzer şekilde bu şahısların yoldan çıkmış kimseler olduğu ve bu nedenle ölene dek şahitliklerine başvurulmaması gerektiği de belirtilmiştir. Suçlular ancak tövbe ettikleri takdirde affedilebileceklerdir. (İbn Teymiye, 1999, s.140).
3. Cürm ü cinayet resmi: Tımar sistemi ile ortaya çıkan vergi türüdür. Tımar topraklarında yaşayan halktan işledikleri suça karşılık bâd-i heva türü bir vergi olarak alınmaktadır. Devletin her yerinde aynı şekilde uygulanmamıştır. Merkezi otoritenin sarsıldığı dönemlerde cürm ü cinayet resminin tahsili hususunda sıklıkla istismarlar yaşanmıştır. Herhangi bir sıkıntılı olay yaşanmadığı zamanlarda dahi tahsili cihetine gidilmiştir ki bu durum şikayetlere yol açmıştır. Tanzimat döneminde kaldırılmıştır. (Halaçoğlu, 1993, s.138).
4. Resm-i arûs: Arûs kelimesi Arapça gelin anlamına gelmektedir. *Resm-i Arûs* ise serbest tımarlarda sipahinin nikahlanan genç kız veya dul kadınlardan aldığı vergi türüne adı verilmiştir. Evlenecek kız bakire ise 60 akçe, dul ise 30 akçe olarak evlenme akdi nerede gerçekleşirse oradaki sipahi tarafından alınmaktadır. Tanzimat'ta bu vergi türü kaldırılmış ve nikahlarda sadece kadınlara izinname adlı eşit bir harç alınması kararlaştırılmıştır. (Ünal, 2011, s.50).
5. Zecriye vergisi: Zaman zaman alkollü içkilerden alınan bir vergi türüdür. (Ünal, 2011, s.743-744).
6. 1858 Ceza Kanunnamesi ta'zir suçlarını düzenlemek amacıyla oluşturulmuştur. Bir mukaddime, üç bap, 32 fasıl ve 264 madde olarak hazırlanmıştır. Birinci bapta kamuya karşı işlenen suçlara, ikinci bapta şahıslara karşı işlenen suçlara ve üçüncü bapta ise kabahatler olarak adlandırılan suçlara yer verilmiştir. (Aydın, 2019, s.428- 429).